

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 2-8:321.64
ОНР

БОРАН ЈЕВТОВИЋ

Факултет за културу и медије
Београд

ВЕЛИКИ ПОВРАТАК РЕЛИГИЈА*

Сажетак: Зашто се, како изгледа, Европа почетком XXI века све више осећа као монокултурна заједница хришћанских земаља, а не као мултикултурна заједница демократских земаља, питање је од чијег одговора умногоме зависи планетарна будућност. Уочавајући тихи одлазак фашизма, комунизма и национал-социјализма са глобалне политичке сцене, аутор констатује како њихова упражњена места освајају религије, које се тако на велика врата враћају у геополитички простор. Флоскула о свету без граница сјајан је реторички трик, јер камуфлира чињеницу о новим конфликтима који као пожари пламте глобусом, оштро претећи да почетак миленијума обележе крвавим верским ратовима, са еколошким последицама погубним по све житеље земљине кугле. Ратници ци хада, хришћански фундаменталисти, али и други верски фанатици спремни су да умру за своје идеје, док *озбиљан* свет уроњен у потрошачке чаролије и не уочава заглашујући хук промена које долазе, сматрајући да их може контролисати глобалним сликама и вестима. Заблуда је погубнија од свих претходних: манипулисање масама преко ноћи од послушног стада ствара фрустрирану руљу, која ношена таласима моралне панике немилосрдно гази све, посебно припаднике других религија. Сви ратови у историји водили су се због граница, само ће уместо држава чије функције полако одумиру, потезе на шаховској табли вући добро прикривене религијске вође!

Кључне речи: религија, границе, политика, медији, нови поредак, ратови.

*Рад финансиран од Министарства науке Републике Србије у оквиру пројекта 149.006Д

У добу *неолибералне инвазије*, како Бурдије назива тоталитарни светски поредак, тешко је говорити о планетарној будућности, а очувати интелектуални презир према наметнутим, стереотипизираним и псеудонаучним перцепцијама мултиетничког, мултиконфесионалног и инструментализованог друштва, заснованог на схватању да свет не познаје границе простора и културних различитости. Еуфорична виђења *краја историје* јер живимо у универзалној и хомогеној држави *која потпуно задовољава све њене грађане*, показала су се преурањеним и нетачним, због чега је њихов аутор Френсис Фукујама морао јавно да призна своју грешку. Доминантним масмедијима (данас се популарно каже *меким алаткама*), уз честа гостовања проповедника униформисаних идеја гради се нови духовни идентитет, систем заједничких веровања који тежи уништавању филозофских основа welfare state-a, уз образложење да је реч о радикалном раскиду са прошлосту, новој револуцији која руши темеље свих претходних здања. Платон је давно препознао ове људе називајући их *доксозофима*; техничарима мњења *који мисле да су учени*. Скоро два миленијума касније, пророке технолошке револуције која диктира нови културно-вредносни модел, познати француски социолог и теоретичар медија Пјер Бурдије, цинично је именован *fast-thinkersima* (2000:80), естрадним манипулаторима који шетајући из једног у други ТВ-студио, необразованом, па понекад и незаинтересованом аудиторијуму неуморно објашњавају све: од геополитичких пројекција модерног света, преко социолошко-филозофских погледа, до састављања фудбалске репрезентације или кувања јефтених, а квалитетних јела! Ретки дисонантни гласови се ућуткују или пригушују, из јавне дискусије елиминишу дискутабилни ставови, стварајући привид о интелектуално неутаживом капацитету дуго очекиване демократије, која истина долази из једног светског центра, али то не значи да у њену исправност треба сумњати?

Хистерична, па можда и панична реакција на рушење њујоршких кула близнакиња (11. септембра 2001) оличена у јеретичкој реченици недавно преминулог француског филозофа Жана Бодријара: *Они су то учинили, али ми смо то желели*, као и спектакуларно најављен амерички обрачун са верским тероризмом, уоквирили су глобално попрште нових конфликта, испод чије

се површине одвијају низови камуфлираних и невидљивих сукоба око мрвица политичке, економске и безбедносне моћи. Јачање ватрене моћи не мора значити и сигуран добитак за снажније! Комбинација бестидне суровости, моралне надмености и нарцисоидне опчињености сопственом величином, као бумеранг може пробудити борбени дух религијске повезаности, резултирајући бројним формама општеномског отпора. Као да не желимо да се суочимо са чињеницом о фундаменталном преображају карактера сукоба: САД су на крају Другог светског рата имале 12 милиона активних војника, на врхунцу рата у Вијетнаму три и по милиона, а очи напада на Ирак око милион и по. Међутим, док су у обрачуна са фашизмом губиле 300 војника дневно, у Вијетнаму око 15, данас је биланс кланице – три маринца сваког дана! Поређењем са величином оружаних снага, биланс настрадалих данас је још поразнији, али се јавност заваља причама владајућег политичког естаблишмента о демократији коју треба *инсталирати* по сваку цену. Масовни медији тако постају главни извори информација, конструишући агенду догађања која често зна да одступи од веродостојности, задовољавајући апетите редизајнираних управљачких елита. Медијски дивови у тесној спрези са корпорацијском заједницом одређују смернице будућности, користећи информације као тољаге којима дресирају непослушне умове. Управљање медијским садржајима стога добија политички приоритет, јер неуравнотеженим извештавањем и најбољу идеју можете представити најгором.

Планета протоком времена добија политички ново рухо: идеолошки уједначено, интелектуално хомогенизовано, социолошки импровизовано, филозофски умртвљено, комуникацијски богато, али критички сиромашно! Настаје доба нових гомила, хетерогених маса формираних под наркотичким дејством екранских фантазија или сензационализма таблоидних формата, заведених пејзажима виртуелне стварности, заражених вирусом профита и посесивног индивидуализма. Власт вешто пропагира преокренуте перспективе, замењујући комуникацију наметнутом сугестијом која фабрикује мишљења, идеје и ставове јавности. Као што пекари производе хлеб и кифле, оружари топове и ракете, сељаци пшеницу или малине, тако масмедијски центри организовано производе хипнотисане масе. Критички ум се маргинализује, об-

разовање снижава, култура банализује, а пропаганда нових учења фаворизује као императивна формула. Француски психолог Густав Ле Бон то изванредно описује: *Нестанак свесне личности, превласт несвесне, усмереност свих у истом правцу путем преноса осећања и мисли, тежња да се сугерисане идеје сместа претворе у дела, то су, дакле, главне особине појединца у гомили. Он више није он, већ аутомат кога његова воља више није способна да води* (1963:14). Класични друштвени оквири су уздрмани, конвенције на којима почивају државе губе вековима стицан ауторитет, тако да власт остаје у окриљу елита које поред уобичајених овлаштења имају моћ владања духовима маса. Отуда редифинисање улоге религије која владајући милионима људи, посебно оним на утицајним местима, спретно намеће своју вољу. Намера је окупити људе, јер како пише руски психолог Бештерев, *када се нађу на истом месту захваљујући неком заједничком психичком импулсу, тада сугестија, једносмерна или узајамна, постаје пресудни чинилац свих каснијих збивања* (1905:130). Поново се отварају зарђале ризнице веровања, митологизоване прошлости, нарцисоидних сећања, ритуалних обреда и архаичних симбола, доприносећи изградњи нових култова репарираних из претходних империјалних похода.

Визија будућег друштвеног поретка све више се уобличава под утицајем религије, која користећи предности отвореног друштва обликује понашање, ставове и идеје све већег броја верника. Доминацијом елите и маргинализацијом дисидената, унутар политичких система развијају се идеолошки филтери који цензуришу комуникацијске садржаје неприхватљиве доминантном дискурсу. Оно што није успело црквеној инвизицији и државним чуварима информационог капија, коначно је успело слободном тржишту! Нове технологије су ојачале институције грађанске државе, која је постепено доживела ерозију монопола на свим нивоима управљања. Бен Багдикан истиче чињеницу да упркос великом броју медија, двадесет девет највећих медијских компанија у САД држи више од половине новинских издања и већину продаје и публице часописа, стварајући „*ново, приватно министарство информација и културе*”, спремно да преузме национални информативни програм.

Мегамедији креирају светско мњење, снадбевајући вестима и порукама све слојеве јавности, бирајући одређене садржаје и обрађујући их према својим циљевима и потребама. *Четири главне западне новинске агенције – Associated Press, United Press International, Reuters и Agence-France-Press – циркулирају данас светом неких осамдесет посто међународних вести. АП је у власти новина, УПИ је приватна агенција, Ројтерс је углавном био под влашћу британских медија док 1984. није постао јавна установа, али су надзор задржали изворни власници осим што су нека мања права дали новим деоничарима; француска агенција је под контролом своје владе* (Bagdikian, 1986:73). Споро сазрева свест да привилегију о селекцији информација ужива узак круг елита, које полако граде сопствене мреже медијских империја ширећи своје делатности на остале сфере друштвеног живљења. Појам демократизација медија још једна је у низу реторичких замки којима се сугерише савршеност демократског поретка. У позадини се крију софистицирани облици контроле, промовишући управљачке институције као механизме који регулишу кретање идеја, мишљења и ставова. Перспектива социјалне револуције прикрива одору верске обнове, па скоро нико не види како број цркава, цамија и других светилишта далеко надмашује број универзитета или културних и производних организација, ширећи религијску структуру ка свим тачкама планете.

Флоскула о свету без граница вешто се намеће потрошачкој заједници, која мање прожета етиком рада, а више логиком потрошње и благостања које демократија по себи доноси, мозгом стада срља у интегративне процесе који би требали да промене ток историје. Под чаробним дејством заводљивих бајки о планети која припада свима, крију се камуфлирани покушаји водећих светских сила за новим територијалним освајањима (Сибиру и просторима Евро-Азије, на пример), али се планови вешто прикривају уткани у програме о хуманитарном јединству становништва, којем не требају просторне границе као симболи затвореног простора. Тврдње стручњака, попут Клаудиа Магриса да *границе умиру и васкрсавају, премештају се, бришу и неочекивано враћају*, промотери новог поретка не узимају озбиљном. Историја културе и цивилизације показује да границе *означавају искуство, језик, животни простор, политику са њеном често апсурдном карто-*

графијом, его са плуралитетом фрагмената и њиховим мучним поновним спајањима, друштво са његовим поделама, економију са напредовањем и повлачењем (Magris, 1991:12). Форсирање идеја о смрти националних држава поред укидања територијалних конструкција најављује нову стратегију моћи, арканску борбу аполида (људи који немају држављанство, свој град) и верника (окупљених око симболичких центара). Тако цео свет постаје полис, отворени простор различитих идентитета, којим господаре кројачи доминирајућих представа, веровања и мишљења. Нови тоталитаризам битно је другачији у односу на све претходне, због мобилности, динамичности и духовног насиља које невидљиво атакује на менталне структуре свих појединаца. Поставља се питање: ако простор не припада државама или појединцима, ко на њега полаже право? Зашто у Сједињеним Америчким Државама богаташи праве своје gated communities, омеђене и строго контролисане територије одвојене од спољашњег света? Како у близини Лондона функционише Пингбурн Вилиџ (дословно преведено *место које тера патњу*), херметички изолована заједница пословних људи који свој простор не желе да деле са другима? Чини нам ли се или то проповедници новог поретка имају двоструке аршине: једне за себе, а друге за остале?

У основи одређења појма грађанина у грчком и римском свету постоји битна разлика. За Грке је polis (град) тај који дефинише статус politesa (грађанина), док су за Римљане cives (грађани) ти који чине civitas (град)! То значи да грађанин живи тек када активно учествује у јавном животу, бранећи urbs (ограђену територију) од потенцијалних нападача. *Ако, с једне стране, држављанство означава припадност грађанина граду, заједници која живи унутар зидина, с друге стране, а исто тако битно, утврђује да грађанин добија пуна грађанска и политичка права у односу на сам град* (Занини, 2002:64). Већ тада се артикулише потреба да влада контролише припадност појединаца одређеном простору, док у супротном није потпуни грађанин (већ peregrinus, incolae, hospes, којем је чак забрањен приступ неким местима унутар градске целине). Након Француске револуције развила се идеја националне државе, која се правом рођења брани од оних који би правом боравка желели да постану њени грађани (пример Хитлера, који је аустријско држављанство заменио немачким 1932, са

образложењем да је у њој живео још од 1912. и да је служио у немачкој војсци током Првог светског рата). Припадност држави значи отварање капија јавности, док би у супротном остајали на маргинама политичке заједнице. Историја цивилизација неумитно нас упућује на чињеницу да су се ратови у прошлости увек водили око територија, па би аналогно томе будућност требало замислити као огромну сцену перманентних сукоба провоцираних верским или етничким различитостима. Парадокс је у чињеници што за већину религија демократија симболизује слободу, она даље значи несметано проповедање изворних идеја, а код ислама то у преводу значи смрт демократије!

У Европи и свету поново се реafirмише концепт религијског веровања, који суштински необично подсећа на обнову религије Римског царства у IV веку, када је значајно промењен ток историје. Све религије су у суштини политичке, па је за њихово одумирање неопходно претходно одумирање држава, што је блиско доминантној геополитичкој парадигми. Грешка је што при помену верског фундаментализма сви упиру поглед ка исламу, превиђајући да исто мисле и хришћански фундаменталисти, јеврејски екстремисти у Израелу или радикални Сики у Индији. Слом идеологија оставио је празан политички простор, који је религија спретно преузела постајући још моћнији инструмент у управљању масама. Са маргина модерног друштва религија је враћена ка центру, сходно њеној историјској и политичкој улози, али и још увек богатим облицима секуларности. Иако је њихово место настанка у Европи, може се рећи како је једино она искрено прихватила начело аутономности (одвојености) Цркве и државе. Истовремено, остатак света, посебно у муслиманским државама обновио је идеје да се решења за бројне проблеме садашњег поретка налазе у исламу и његовом учењу, а не у секуларним, демократским и прагматичним режимима. У судару са собом, али и другим религијама, ислам пре свих, јача своје позиције јер су његови верници спремни на све форме жртвовања ради реализације исконских циљева. Муслимански фундаментализам као катализатор новог поретка импулсе добија управо од глобалних политичких елита, које преображавајући све околу одбијају да се и саме промене.

У сенци крста и полумесеца

Када је средином прошлог века, славни француски писац и Де Голов министар културе Андре Малро, предвидео да ће ХХI век протећи у знаку религија, многи су били спремни да га прогласе лудим. Пророчка мисао о уједињењу Европе за које ће бити потребан заједнички непријатељ, ислам пре свих, нико није схватао озбиљним, тим пре што је концепт биполарног света бележио тренутке блиставог узлета. Већ легендарни сукоб између либералне демократије и марксизма-лењинизма, представљаће дечје играње у поређењу са трајним и тињајућим сукобом хришћанства и ислама. Претећа упозорења Самјуела Хантингтона о неизбежном судару цивилизација чинила су се преурањеним и дефетистичким, тим пре што су и карактери већине ратова на раскршћу векова правдани политичким и хуманитарним мотивима. *Узроци обновљеног сукоба између ислама и Запада леже у фундаменталним питањима моћи и културе* (Хантингтон, 2000:234). Контрола над људима камуфлирана је сукобима због територијалних разграничења, представљајући нову рунду у продуженој историји крвавих верских размимоилажења.

Двадесет пет од тридесет два сукоба током последње деценије вођени су због неодговарајућих граница између хришћана и муслимана. Анализирајте ратове вођене у свету током последње деценије, па ће бити јасније о чему пишемо: религиозни ставови, веровања, мишљења и уверења имају све битнију улогу у мотивисању јавног мњења, што наговештава трансформацију у класичним теоријама ратовања. Балканско верски замршено крваво клупко, катастрофални верски конфликти у Ираку, рат са неверницима у Авганистану, терористичке акције усмерене ка хришћанским туристима итд. мали су каменчићи у мозаику међусобног уништавања, подстакнутог верским екстремизмом. Бери Бузан је, још 1991. видео бројне разлоге због којих ће један хладни рат бити замењен другим, при чему ће Европа постати линија сукоба: *Овај концепт делимично има везе са секуларним версус религијским вредностима, делимично са историјским супарништвом између ислама и хришћанства, делимично са завишићу у односу на западну моћ, делимично са осећањима због доминације Запада над постколонијалним политичким структурирањем Средњег ис-*

тока и делимично са огорченошћу и понижењем у погледу повећања између достигнућа исламске и Западне цивилизације у последња два века (према Хантингтону, 2000:235). Бурани одлазак фашизма, а крајем деведесетих и комунизма, означио је крах ових идеологија и силовит повратак религије на светску политичку сцену. Исламски фундаментализам се поново наметнуо у периоду смене векова и миленијума, у времену великог праска идеологија. Громогласно најављен низом спектакуларних терористичких акција које су у својим јавним наступима пропагирале религијски смисао, као да је слао сигнале другим религијама да отпочиње са великом обновом исламске заједнице, према традиционалним бојим заповестима и Мухамедовим учењима.

Секуларна убеђења западних демократија као да су почела да се топе пред налетима религијских центара, па није тајна како Ватикан лобира да прихватање Бога нађе место у преамбули предложеног устава Европске уније, да хришћански фундаменталисти САД доминирају Републиканском странком, да исламски закони шарије у најригідној варијанти улазе на политичке просторе муслиманских држава, као и да у свим посткомунистичким државама јачају верска осећања. Лажна религијска припадност вратила се као бумеранг, експлозијом *божје воље* која заузимајући ратоборне позиције прети новим ратовима. Висок ниво насиља, који се том приликом испољава, последица је жестоких пропагандних активности. При томе, водећи геополитички пророци одговорност неумерено виде само на једној страни. Хантингтон, на пример, тврди да где год погледамо *дуж границе ислама, муслимани имају проблема да живе мирољубиво са својим суседима*, (2000:284), закључујући да су *милитаризам, несварљивост и близина немуслиманским групама сталне карактеристике ислама*, чије су границе због тога кржаве.

Муслимански свет данас броји више од 1,3 милијарде људи, подељених у две основне струје: суните (насељавају Блиски исток, земље Персијског залива, Магреба, централну Азију, индијски потконтинент, Индонезију, која је по броју становника највећа муслиманска држава на планети, север Кине, црне Африке, Турску, Балкан, док шиити углавном живе у Ирану, али их има и у Индији, подручјима Индијског океана, Кенији и арапском полуострву. Обе струје су прошле кроз карактеристичне фазе верског

учења, али је разлика у чврстој унитарној структури свештенства иранског шиизма, које под утицајем учења Аге Кана и других исмаилаца, заговара јединство муслимана као мит који по сваку цену треба бити остварен. Сличан пројекат подржавају и вехабити, заступници ригорозног ислама који долази из Саудијске Арабије, а најпознатији идеолог је Осама бин Ладен. Њихова идеја темељи се на реализацији пројекта Уме (изворног братства и солидарности муслиманке заједнице), уједињене око пророка Мухамеда, са идејом да религија тихо потисне доминантне политичке идеологије, да би временом почела да управља даљим развојем. Према овом учењу, смисао човековог постојања није у знању, науци, демократији или прогресу, већ јачању религијског утицаја, односно Курану који садржи сва знања света. Међу 57 муслиманских земаља две имају утицај који није у вези са експлозивним демографским развојем – прва је Иран, који је са ајатолахом Хомеинијем први извео „исламску револуцију”, а друга је Саудијска Арабија, контроверзна петролејска сила, која је јавно сарадник америчке хегемоније, а тајно финансијер радикалних исламистичких мрежа.

Конвенционално третирање конфликта тихо, али поуздано мења нова парадигма крвавих верских сукоба, али свет окреће главу од истине која се не уклапа у доминирајуће теорије демократије. Самоубилачке акције исламских фанатика много раније (још у XII веку) користили су крсташи темпларског реда, касније Холанђани током револуције у Белгији 1830, па јапанске камикадзе, Тамилски тигрови у Шри Ланци, итд. Проблем није у елиминасању последица, већ тражењу узрока таквих злочина, односно њиховом решавању. Исламским тероризмом не управља религија, како се погрешно мисли, већ јасни политички циљеви садржани у очајничким борбама за територију. Писац „Сатанских стихова”, Салман Ружди, у листу „The New York Times” (3. XII 2001) констатује како је најпропулзивнија верзија ислама она *параноидна која тежи затварању и агресији*, указујући и то да је *једини аспект модерности интересантан муслиманским терористима – технологија*, схваћена као оружје које треба окренути против својих изумитеља (хришћанског Запада). Умирање за границе исламске заједнице чини идеју-водиљу верских заточеника. Сукоб са наметнутом демократијом прикрива перманентне конфликте, од

Либана, Чеченије, Кашмира, Авганистана, Ирака, Ирана, због инсталираних империјалистичких трупа, па се може тврдити како ће са ширењем америчких база расти број потенцијалних жаришта.

Већина држава не прихвата важност религије у политичком одлучивању, јер би тако признале пораз у разлазу са прошлосту. Анализирајмо пример исламских креациониста, који су у Турској као тежиште активности пројектовали померање образовања од секуларног ка традиционално верском приступу. У ту сврху штампано је луксузно издање „Атласа о настанку света”, које на 768 страна великог формата бесплатно стиже на кућне адресе. Богато илустрован фотографијама које приказују фосиле и упоређују их са данашњим изгледом животиња, аутори објашњавају да је Алах створио свет оваквим какав јесте и да није било никакве еволуције. Даље следи „научни” есеј, који закључује како је дарвинистичка теорија инспирисала расизам, нацизам и комунизам, док корени тероризма нису у религији, већ атеизму! Лукавом заменом теза пројектују се одговорност и кривица, који се приписују дарвинизму и материјализму, док ислам и Куран нуде једини излаз. Турске власти, иако су званично секуларне, смањиле су број часова у осмом разреду, на којима се разговара о Дарвиновој еволуцији, док су у наставу укључени и ставови средњовековним исламских теолога?

Када је римокатолички поглавар Бенедикт XVI, прошле године приликом посете Немачкој, јавно позвао на међуверски дијалог, толеранцију и културну размену није ни слутио да ће изазвати лавину жестоких реакција, посебно испољених од радикално усмерених исламистичких организација и удружења. Његова неопростива грешка крила се у цитирању средњовековног дијалога између византијског цара Мануела Палеологоса II и *једног образованог Персијанца*, који се иначе бавио хришћанством и исламом, сачуваним у запису који потиче из 1391. године. Очигледно критички настројен према Мухамеду, цар је једног тренутка констатовао да се *ислам не може ширити само снагом мача и огњем, доносећи свету зло и нељудске односе*. Спорни цитат папи је требао да послужи као илустрација тезе о цихаду, супротстављајући му веру као плод душе, а не тела! Другим речима, насиљем и претњама не треба проповедати божја убеђења. Међутим, талас гнева кренуо је одмах од исламских заједница у Немачкој и

Француској, да би се као пожар проширио на Турску, Пакистан, Иран, Кувајт, Мароко, Саудијску Арабију, Малезију и друге исламске државе, враћајући као ехо тврдњу како је управо хришћанство одговорно за крваве крсташке ратове, прогоне Јевреја и муслимана из Шпаније. Теза је одмах замењена наводном тврдњом хришћанства како је ислам у суштини насилнички и зао, чиме се у њему и даље гледа политичка идеологија, а не религија!

Хришћански свет није тако бурно реаговао на тврдње шеика Јусуфа ал Карадививија, најутицајнијег сунитског улема, постављеној на једном арапском сајту, којом најављује победнички повратак муслимана на стари континент. Познати теолог, за којег се никако не би могло рећи да је политички алфабет, прогнозира да ће се ислам вратити *као освајач и победник пошто је из Европе два пута протеран – једном са југа, из Андалузије, други пут са истока, када је више пута куцао на врата Атине*. Шеик, чија се излагања могу пратити и на глобалној катарској станици Ал Џазира (арапски Си-ен-ен), не крије да ће следеће освајање *Алаховом вољом, бити снагом молитве и идеологије*. *Можда ћемо те (европске) земље освојити без војске*. *Неопходна нам је армија проповедника и учитеља који ће ислам представити на свим језицима и дијалектима*. *Европа ће увидети да пати од материјалистичке културе, тражиће алтернативу, излаз, појас за спасавање*. *Појас неће наћи, али ће пронаћи поруку ислама, поруку мујезина*. *Ислам ће се вратити у Европу и Европљани ће прећи у ислам*. *То је Алахова жеља*.

Готово исто значење има и порука суданског шеика Мухамеда Абд ал Карима, који на проповеди у Картуму упозорава папу да ће, *пошто мач отпада као решење, остати само Куран*. Агресивност дела муслиманског теолошког врха као да нема краја: шеик Абд ал Азиз Фавзан ал Фавзан, професор на саудијском универзитету Ал Имам, на својим предавањима промовише тезу о „позитивној мржњи” муслимана према хришћанима! Шеик Ахмад ал Кубеиси, на саудијском каналу Ал Ресалах, констатује како је конфликт Запада са исламом и муслиманима вечит; *предодређена судбина којој се не може избећи до Судњег дана*. Конструирајући паралелу о демократији и исламу, теолог констатује да средства које користи Америка како би ширила демократију – којима се покоравала свет, све међународне организације, сви ти људи и на-

ције – *иста су средства која је ислам користио ширећи монотеизам у временима када су се људи клањали идолима*. Тако се лукаво легитимише демократичност ортодоксног ислама, којим би требало придобити младе присталице, али и прекинути сваку критику која стиже из хришћанског света.

Крајем прошле године Европска опсерваторија за расистичке и ксенофобичне појаве, једини овлашћени орган Уније за праћење оваквих појава, у документу од 117 страница обнародовала је први званични извештај о дискриминацији муслимана. Кондезоване статистике из већине чланица показују како муслимани у скоро свим земљама трпе већу незапосленост, имају мање успеха у школи, поседују лошији стамбени простор и имају неупоредиво јачу свест о искључености из друштва него исте категорије становника тзв. домаћег националног порекла. Као препорука истакнута је потреба борбе против дискриминације, при чему су препоруке моралног и добровољног, а не обавезујућег и правног карактера.

Испод јавне расправе око ношења одеће као верских симбола, широм Европе развила се огорчена битка за придобијање јавног мњења. Узмимо као пример Холандију, земљу која је некада била позната као ватрени проповедник толеранције према мањинама, посебно ако долазе из других религијских група. У овој држави у протеклих неколико година је убијено више људи, међу којима један политичар и један редитељ, само због тога што су јавно критиковали оштрицу распомамљеног ислама. Забрањено је ношење бурки, традиционалне прекривке лица, док је у више европских држава регистровано неколико инцидената узнемиравања жена под хиџабом. Француска је прва забранила ношење било каквих верских симбола у школама, потом јој се придружила Немачка, док је у шест држава наставницима забрањено да се ученицима обраћају у ферецама. Одлука је погрешна: да ли би исте државе забраниле Јеврејима да носе своје капе, добијајући осећај да су нижег реда? Амерички закони о слободи вероисповести забрањују маскирање лица у случајевима када се тиме застрашују други грађани, на пример капуљаче које користе припадници Кју клукс клана, или, ношење марама и шалова на јавним скуповима у циљу прикривања идентитета. Флексибилност у поштовању права других једини је начин избегавања рађања исламофобије,

јер је она потребна ригидним религијским екстремистима како би својим интерпретацијама глобалног поретка додатно распаљивали мржњу и страхове. *Набрајање тачака сукоба делом је токсични нуспродукт глобализације медија. Инстант информације и дезинформације лако могу да заклоне комплексна питања чиме на обе стране шире игноранцију и доливају уље на ватру старих ратовања, економских фрустрација и политичких сукоба* (Јакшић, 2006:8). У сенци крста и полумесеца оживљавају се страхови из времена Саладина и Ричарда Лављеог Срца, али интелектуална већина дешавања посматра диоптријом која са безбедне даљине ништа не види!

Спајање неспојивог

Империја XXI века неодољиво подсећа на период уочи краха Римске империје, која се распала немоћна да контролише нарастајуће унутрашње разлике и конфликте. Модерна цивилизација градећи технолошко-медијске бедеме сама себе изолује од већинског становништва, узрокујући низ препрека које су плодно тло за нове конфликте и кризна жаришта. Ауторитарност присутна у земљама Средњег истока озбиљна је препрека настајању демократске јавности, јер у ситуацији где изостаје организована, слободна и масовна дискусија настаје фрустрирајућа и ксенофобична маса која се храни страхом и мржњом према другима. Историја је пуна примера када су се под плаштом верске обнове одвијале социјалне револуције, па нема сумње да се у пепелу истрошених идеологија крију трагови религијских учења која би требала да зауставе точкове новог светског поретка. У динамичном и варијабилном свету политичка и корпоративна елита схвата да је генерирање широких слојева становништва могуће само посредством масмедија. Свим сферама се распростире морални релативизам, који у име демократије и мултикултурализма прихвата табуе моћних религија трудећи се да што мање знају о историји, култури и веровањима других. Када је папа Бенедикт посетио Турску, уместо византијског цара цитирао је речи папе Гргура VII из 1706: *Верујемо у истог Бога, мада на различит начин*. Од домаћина је добио следећи одговор: *Ми верски лидери морамо да одбијемо да будемо инструмент тензија светске политике*.

У политици форма није безначајна ствар, тако да званично негирање све снажнијег уплитања религије у јавни живот не треба олако прихватити. Када Врховни културно-револуционарни савет Ирана, на чијем је челу сам председник државе, под притиском верских вођа са ТВ и радио-програма протера западну музику, док за филмове и ТВ-серије уведе звучну синхронизацију, јасно је да се мешају компетенције унутар друштвене заједнице. Министарство породице, бранитеља и међугенерациске солидарности Хрватске, услед све учесталијих самоубистава, посебно некадашњих бранитеља, сугерисало је седмој сили да се слике и вести о суициду никако не стављају на прве стране, већ на места која ће уочити само они који новине читају „од А до Ш”. Такође, препоручено је да у медијима што мање описују религијску позадину, како би се смањило негативан утицај на аудиторјум. Када се у јеку расправа о промени химне, српској јавности посредством медија обратио патријарх Павле, критикујући нови предлог република Скупштина је нагло ово питање скинула са дневног реда!

Неко ће поставити питање о преовеличавању масмедијске моћи? У овом есеју навешћемо још један важан детаљ: број телевизора у просечном америчком домаћинству премашио је број чланова домаћинства – 2,70 телевизора и 2,55 чланова домаћинства (Институт Нилсен, 2006). Статистика је неумољива: пре три деценије привилегију да гледа ТВ-програм имало је само 57% Американаца, што значи да сваки члан породице данас жели да има свој пријемник! Додамо ли овим подацима и забрињавајуће резултате о просечном гледању од осам сати и 14 минута (по домаћинству) или четири сата и 35 минута (по појединцу), јасно је откуда интересовање владајућег естаблишмента ка контроли масмедијских садржаја. Француска агенција за истраживање тржишта „Медијаметри”, на сајму телевизијских програма у Кану (2006) презентовала је податке о гледаности у 82 водеће земље света, чијих 650 канала прати више од 3 милијарде људи („Eurodata TV Worldwaid,“). У поређењу са претходних десет година (од 1996. до данас) просечна дневна гледаност порасла је за 35 минута - и то са 185 на 211 минута. Грчка, Шпанија, Италија и Велика Британија су међу европским земљама чији грађани обожавају ТВ-лудило! У Европи највише времена пред телевизором проводе Срби (278 минута дневно), а најмање Словенци (178). Светске анализе пока-

зују да информативни програми са дневницима, политичким магазинима и вестима имају стабилну гледаност учествујући у укупним садржајима са око 18%, уз уочливо слабије интересовање у државама источне Европе, где се рејтинг чува документарним емисијама. Омиљени ТВ-жанр и даље су серије и филмови, који чине чак 41% топ листа гледаности, при чему скоро половину времена заузимају „сапунице” и теленовеле (19%). Забавни програм бележи највећи раст гледаности у односу на све друге жанрове, тако да светским циновским екранима данас господаре скривене камере, риалити и ток-шоу програми, квизови, забавне игре, позоришне представе, спортски преноси и музички програми, чинећи чак 34,5% садржаја (напредак за 4,5%). Јаз између рационалног света и суштинских жеља људи медији смањују опсернатским садржајима, али право питање је колико владавина тржишта и потрошача креира нову теоријску неминовност: намеће ли нам тиранија спиновања предрасуде религијских Левијатана, који не разговарају већ намећу и одлучују?

Свет је данас уједињен у погледу медијске зависности. Анализирајмо пример „Ал завре”, званичне станице Исламске армије у Ираку, побуњеничке групе у којој доминирају припадници Садамова БААС партије. Програм емитује са тајне локације негде на Блиском истоку или северу Африке, преко египатске мреже Најпсат, а власник јој је Мисхан ал Цибури, бивши члан ирачке националне скупштине оптужен за финансијске спекулације. Програм који је веома популаран, посебно међу младим Ирачанима, препун је шокантних и пропагандно сурових слика, које позивају у рат против неверника. Замислите програм који чине низови слика, од оних у којима озлоглашени багдадски снајпериста погађа америчког војника који пада натраг у куполу свог тенка, подметнута експлозивна направа диже у ваздух америчко „хамви” возило, жена у фереци меша се са гомилом страних војника, а затим сви лете у ваздух, да би се програм наставио из студија, где водитељ обучен у војничку униформу позива на општи устанак и рат до победе, уз прилог у којем уз повике „Алах акбар”, група војника врши егзикуцију непријатеља изворног ислама! То је репертоар ове сателитске телевизијске станице која велича отпор у Ираку, уз звуке музике из Садамовог времена, али најопасније стреле мржње нису усмерене ка коалиционим снагама, како би се

очекивало. Пропагандни отров чува се за „сафисте”, како сунитски Арапи pejоративно називају нови шиитски политички и верски естаблишмент у Багдаду.

Технолошки дијапазом медијских утицаја креће се ка свим генерацијама, укључујући и најмлађе. Међу најконтроверзнијим комјутерским игрицама однедавно своје место има и она са називом „Остављени: Вечне снаге” (Left Behind: Eternal Forces), чија се радња базира на хришћанској тематици. Реч је о видео отелотворењу серије романа који говоре о борбама које се одвијају на Земљи пошто се група православних уздигла у рај. Играчи могу да командују Армијом добра која се бори против антихристових следбеника. Противници и критичари ове игрице тврде да њену срж чини суров верски рат у којем се до победе долази искључиво на један начин: преобраћањем у веру или убијањем свих који не деле вашу религиозност. Активисти за заштиту људских права опомињу да се игрица по цени од четрдесетак долара дистрибуира по црквама широм САД, при чему је опасност што у „грешнике” сврстава католике, Јевреје, муслимане, део протестаната... Глобални исламски медијски фронт реаговао је одмах, креирањем игре „Потрага за Бушом”, чији је циљ ликвидација америчког председника, а коју су теоретичари оценили као припрему за цилад. У поплави новостворених видео-игрица веома су популарне оне са терористима, који опасани килограмима експлозива уништавају „невернике”, ради обећаног одласка у рај.

Песимистичка очекивања проповедника мондијализације да ће држава нестати, очигледно су исхитрена и научно неутемељена. Иако је нација подељена и растрзана унутрашњим противречностима оличеним у религији, роду и политичкој припадности, све више се схвата да медији, попут Интернета, откривају и успостављају покидане везе. Мења се смисао простора, који поред физичког добија и виртуелно значење. Међутим, у фокусу владајућих елита све више ће бити контрола јавних комуникационих мрежа, јер ће симболички набој порука и друштвених промена зависити управо од интегративних веза међу различитим друштвеним групама. Да религије не би преузеле напуштени простор доћи ће до трансформисања природе државе, односно њене спремности за етничким или религијским кохезијама. Слом старих структура које не уочавају дубину промена (СССР, СФРЈ) по-

казује судбину превазиђених система, који ће бити уткани у умрежену цивилизацију. *Она не пропушта да позове да за њом крену политички и економски облици, да би се прилагодили њеним ефектима. Мрежни Комонвелт је покушај да се именује еквивалентни облик за мрежну цивилизацију и да се идентификују њени настајући претходници у постојећим институцијама* (Бенет, 2005:160). Идеје и информациони производи намењени су свим генерацијама, али највише младим јер су оне стабилна основа за нове политичке пројекте. Амерички футуролог Збигњев Бжежински, некрунисани идеолог Билдерберг групе и Трилатералне комисије, упозорава како дотрајали светски поредак иритира младе, чији је ум узбуђен звуцима и сликама *приспелим издалека*, што само подстиче њихово незадовољство. Медијском артикулацијом њихово демонстративно расположење лако се може претворити у *револуционарни мач*, пошто су *већ упола уједињени у верске заједнице, повезани Интернетом, и већ приправни да понове оно што се годинама раније догодило у Мексику или на Тргу Тјенанмен – само у много већим размерама*. Бжежински добро уочава да војна превоћ не значи обавезну победу у потенцијалним конфликтима, јер се проблем крије у придобијању срца и умова неутралне популације, за шта је неопходна помоћ масмедија.

Решење је у истинском повезивању свих планетарних племена, грађењу колективног идентитета који ће јединствено и снажно кренути у обрачун са злом, истовремено преображавајући само себе. Покретљивост идеолошких сукоба доприноси јачању свести о одговарајућој религијској опасности, провоцирајући етничке немире и непријатељства. Мантра о одумирању државе произвела је ново планетарно племство, које је за себе присвојило државне припадности и богатства. Отуда расте број доларских милијардера, али и број сиромашних који не знају како ће дочекати сутра? На развалинама прошлости одвија се садашњост, са неизвесном будућношћу! Неолиберална визија производи неизбежни низ последица, при чему религијски капитал постаје озбиљан агенс политичких кретања. Настаје доба политичке нужности, битно другачије од свих претходних! Уместо сукоба цивилизација треба градити њихов савез, јер је то једино решење које може донети планетарни мир. Иако се у овом тренутку религијске разлике чине непремостивим, јасно је да излаз из сукоба цивили-

зација представља само њихово превазилажење. Преображај је неопходан на свим нивоима државе, политичког апарата, цивилне заједнице, јавног образовања и медијске филозофије.

ЛИТЕРАТУРА:

- Bagdikian, B. (1986): *The International News Services*, Schocken, New York
- Бенет, К. Ц. (2005): *Умрежавање држава – нација*, Национални интерес, Београд
- Bechterew, W. (1905): *Die Bedeutung der Suggestion im sozialen Leben*, J. F. Bergman, Vizbaden
- Bon, L. G. (1963): *La Psychologie des foules*, Presses Universitaires de France, Pariz
- Бурдије, П. (2000): *Нарцисово огледало*, Клио, Београд
- Занини, П. (2002): *Значење граница*, Клио, Београд
- Јакшић, Б. (2006): *У сенци крста и полумесеца*, Политика, Београд
- Magris, C. (1991): „Come i pesci il mare”, у *Frontiere*, група аутора, додаток уз *Nuovi Argomenti*, br. 38
- Московиси, С. (1997): *Доба гомиле*, Библиотеке ХХ век и Чигоја штампа, Београд
- Roberson, A. B. (1994): *Islam and Europe: An Enigma or a Myth?*, Middle East Journal, no 48, New York
- Фукујама, Ф. (1997): *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица
- Хангтингтон, С. (2000): *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД Подгорица и Романов, Бања Лука
- Чомски, Н. (2004): *Политика без моћи*, ДАФ, Загреб

Summary: Why does Europe, as it seems, with 21st century at the doorstep, tend to feel more like monocultural community of Christian countries rather than multicultural community of democratic countries, seems to be the question whose answer will largely condition the planetary future. As fascism, communism and national-socialism quietly left the global political scene, the author ascertains their vacant places being occupied by religions, hence announcing their reentry to geopolitical scene. The idea of the world without frontiers is a brilliant rhetorical trick, since it camouflages the fact of oncoming conflicts burning like fire all around the globe, to seriously threaten the start of new millennium and mark it with bloody religious wars; bringing along ecological consequences that might jeopardize the entire mankind. Ji-

had warriors, Christian fundamentalists, as well as other religious fanatics are prepared to die for their beliefs; meanwhile, the serious world plunged into consumers' magic spells doesn't seem to notice the reverberating changes to come, believing that they can be controlled by global pictures and news. The delusion is even more deadly than all those mentioned: manipulating the masses turns the obedient herd over night into a frustrated mob, which carried by the waves of moral panic, starts to mercilessly run over everyone and everything, particularly the members of other religions. Throughout the history all the wars were led over the boundaries, but instead of the states whose functions are slowly dieing out, the moves on the chess board will be drawn by well hidden religious leaders!

Key words: religion, frontiers, politics, media, new world order, wars.